

**„RESPEKTÁLJÁK KÉREM EZT A JELENSÉGET: EZ EMBER!”
TÓTH MENYHÉRT FEJEI (PORTRÉI)**

Válogatás a Kecskeméti Katona József
Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményéből

Vízivárosi Galéria, 2019. január 10. – január 31.

Támogatók:

Nemzeti Kulturális Alap
Képzőművészet Kollégiuma

II. Kerületi Önkormányzat

TÓTH MENYHÉRT 115.

Emlékkiállítások

„Respektálják kérem ezt a jelenséget: Ez ember!”

TÓTH MENYHÉRT FEJEI (PORTRÉI) – Válogatás a Kecskeméti Katona József Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményéből

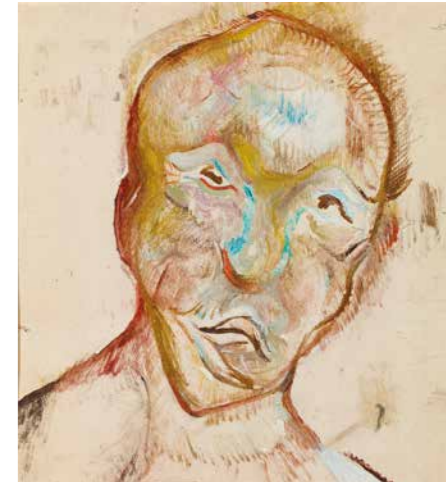
Megnyitó: 2019. január 10., csütörtök, 18 óra

Megnyitja: ifj. Gyergyádesz László művészettörténész

A kiállítás kurátora: ifj. Gyergyádesz László művészettörténész,
Móra Ferenc-díjas muzeológus, a Kecskeméti Katona József Múzeum képzőművészeti gyűjteményének vezetője

115 éve, 1904. január 2-án született Tóth Menyhért, a 20. századi magyar képzőművészet talán legegységesebb érvényű életművének alkotója. Tette mindezt úgy, hogy alapvetően öntörvényű, mindig a saját útját járó művész volt, aki szándékosan sohasem törekedett arra, hogy az aktuális nemzetközi trendeket kövesse. „Szegénység, betegség, megnemértés, magány volt része egész életen át. Nem az tartotta benne a lelket, hogy bízott tehetségében, nem a remény éltette, hogy felismerik a tehetségét, és elismerik művésze értékeit. Az ő világában nem a siker volt az értékmérő, hanem

2019. január 10 – 31.

Tűskés hajú, papír, olaj, 41x45 cm

Tanulmányfej II., 1933/34 körül, szén, 60x40 cm

a munka, a neki adatott mondandó megfogalmazása. Ezért nem változott meg az öregkori ünneplések idején sem; maradt, aminek indult: a festészen keresztül az élet titkait kereső parasztnő. Mert a festészet Tóth Menyhért számára nem csupán önmegvalósítás, hanem megismerés, filozófia is volt.” (Németh Lajos) Tóth Menyhért művészetét csupán a hatvanas években kezdtek el szélesebb körben felfedezni, megismertetni, s mélységében még ma is tart. Ennek egyik fő letéteményese, mindenekelőtt gyűjteményi téren, a Kecskeméti Katona József Múzeum, ahová 1974-től kezdve vásárlás, majd ajándékozás, végül 1981 után hagyatéki útján került a többeszes életmű mintegy kilencvenöt százaléka. A hatalmas múzeumi kollekciónak ezúttal Tóth Menyhért fejeiből (portréiból) mutatunk be egy szerény válogatást. Kiállításunkon a hangsúlyt az ötvenes évek második felében és a hatvanas évek első két harmadában készült fej-sorozatára helyeztük, mivel azonban a téma mindvégig jelen volt a „miskei Anteusz” életművében, egy-egy alkotás segítségével az előzményeket, illetve a kései utözöngéket is érzékeltetni kívántuk.

1929 őszén vették fel a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Vaszary János volt az egyetlen, aki emberséggel közelített hozzá. Iszonyú körülmények között, nagy szegénységben tengődött a fővárosban, s számtalan lelki sérülés is érte. „Én akkor feketére feketével festettem. Persze hogy bolondnak tartottak. Most már többet tudok valamivel és tudom, hogy az emberek

belül fehérek. Tiszták, csak befeketítették őket, a rájuk kent szennytől lettek sötétek és görnyedtek...” Főiskolai szénrajzai egy „kezdőhöz” képest szokatlanul karakteres alkotások, melyek jól mutatják a számunkra, hogy milyen mély lelki történések, ütközetek zajlottak le akkoriban az alkotóban, s hogy milyen érzékenyen fogta fel „antennáin”, s tudta megjeleníteni ugyanezeket az emberi drámákat, akár egy főiskolai modellen is: „Szerettem a modelleket. / Férfiak és nők / egyaránt szegény, / elesett emberek voltak. / Volt, aki a gyerekekkel együtt jött. / És voltak fiatalok, fiatal lányok. / Nem „örömlányok”. / Kiszolgáltattak voltak. / Mesterem, Vaszary / azt mondta a modellre: / Respektálják / kérem / ezt a jelenséget: / Ez ember!” (id. Gyergyádesz László: Fényima).

„Nem sokkal a Főiskola elvégzése után Miskére, szüleimhez mentem, nekem a városi élet üres volt. Falun magamra találtam. A Nép, a szegény ember küzdelmes élete, belső, töprengő világa állandósult főtémám volt...” Tóth Menyhért

Tóth Menyhért édesanyját rajzolja (1960 körül)

Édesanyám, 1962 körül, vászon, olaj, 50x40 cm

a főiskolai évek után önként kivonult a már akkor is egészségtelen módon Budapest-központú magyar művészeti életből, s egy 1941-es fővárosi kiállítástól eltekintve gyakorlatilag három évtizedre eltűnik a szakma és a nagyközönség szeme elől. A Bánszky Pál által „prófécialás” kifejezéssel illetett első korszakban készült művek világosan megmutatják azt, hogy a falu vallásosságának, az azzal összefüggő, döntően késő középkori eredetű vizualitásnak, milyen jelentős szerepe volt a festő művészi képzelet- és formavilágának kialakulásában. Nem meglepő tehát, hogy korabeli „portréi” közül többet is a népi motívumokkal is átítatott keresztény ikonográfia keretében értelmezhetjük, így például *A jó kovácsot A megsebzett* címmel megfestett – kultikus eredetű – Krisztus-arckép profán változataként, mint a Megváltót követő hívő és jó szándékú ember példázata. De ekkor születik – egymáshoz képest teljesen eltérő felfogásban – két jelentős korai önarcképe is, az *Ifjúkori önarckép* és az *Önarckép*.

A paraszti életmódot folytató festő a „középső” korszakában (kb. 1945–1958) a valósághoz némileg „egyenesebb” úton kapcsolódott a műveivel, s még inkább a falu élete, annak sajátos mozzanatai és figurái kerülnek az előtérbe. „Hiszen a paraszti világból jöttem, s volt egy bizonyos gyakorlatom is az életben. Eszem ágában sem volt, hogy fölülről nézzem a dolgokat, hanem hogy jobban közelebb tudjak férközni embertársaimhoz.” Tóth Menyhért

képes volt elkerülni a szocialista realizmus által sugallt ötleteket, pontosabban gyermeken őszinte természetétől idegen volt a korabeli magyar művészek körében jelentős teret kapó társadalmi „színjáték”. A negyvenes évek végére datálható alkotásai között van például négy azonos méretű, papírra rajzolt és festett próbálkozása, melyek talán egy korabeli ünnepség, felvonulás dekorációs tervei voltak. A Tóth Menyhértra oly jellemző végeredmény azonban nem valószínű, hogy elnyerte a helyi kommunista vezetők tetszését. Az erőteljes, mindent túlnövő Sztálin, és a mellette szinte élőhalottá sorvadó Lenin portréi a dicsőítés helyett inkább leleplezések, egy ultraérzékeny zseni jó irányú sejtései a két szovjet idol, a világ előtt a legsötétebb módszerek, így emberáldozatok segítségével is titokban tartott, valódi viszonyáról. Érdemes már itt utalnunk arra, hogy az ekkortájt elkezdett egyik Lenin portréját több évtizeden át továbbfejlesztve, átszellemítve 1976/77-re egy – az életművet lezáró fehér korszaknak megfelelő – sugárzó gömbfejet formált (*Filozófus*, vagy másik címen *A bölcs*). „Ekkoriban festettem a »fejeket«. Mind azt kifogásolták, hogy miért nem szépen, szépeket festek. Megpróbáltam... Rákosit is festettem...de hiába... Már az első vonásnál megghiúsult a szándék. Mindig olyan lett, mint annak előtte. Kinevettek.” Tóth Menyhért visszaemlékezésének fennmaradt bizonyítéka a két csoportkép, az *Új értelmiség* és a *Tisztségviselők*, melyeken jól felismerhető a követendő példaként állított Rákosi jellegzetes fejformája, karaktere. Ahogy a szocreál

Ősöm, 1950/1958, vászon, olaj, 60.5x50.5 cm

Kettős arckép, 1943 körül, papír, olaj, 33×61 cm

követelményeknek, úgy a hivatalos portréfestészet szabályainak sem feleltek meg e képei, azok túl sokat árultak el az ábrázolatról. Az idealizálás semmitmondó módja, az üres reprezentáció nagyon távol állt tőle...

Tóth Menyhért leginkább ismert korszaka életének utolsó két évtizede. Műveit mindenekelőtt panteisztikus hite, a népmesékre jellemző antropomorfizmus és az örökös metamorfózisok sora, a minden élőlény felé áradó szeretet formálta. A természettel való igen aktív, erőteljes, álmokban és mesékben gazdag együttélés jellemezte. Egy kiveszőfélben lévő emberi világlátást képviselt, melyben az emberlény és a természetanya még együvé tartozott, és olyasfajtképpen beszélgettek egymással, mint ahogy tette ezt Mikszáth „tűzhelyalapító tót atyánkfia”, Lapaj, a híres dudás. „A mestert, ki Lapajt a tökély fokára vitte a dudában, nem kellene mesze keresnie Petrusnak, mindenütt jelenvaló az. Csak beszélni kell tudni vele és tudni hallgatni rá. Nem mindenre

a természet, az anyaföld tanít-e minket? [...] A föld gondolkozik is. Gondolatai a virágok. [...] És ha gondolkozik, ha szíve van, érezni is kell tudnia, bánatának, örömeinek lennie. [...] a virágok, fák, füvek is mind éreznek, mind gondolkoznak, s mindnyáját összekapcsolva tartja a szeretet nagy eszméje.” A kiállításunk gerincét alkotó művek két alkotói korszak határán, az ötvenes évek második felében és a hatvanas évek első két harmadában születtek, amikor a téma láthatóan a leginkább foglalkoztatta a festőt. Ez a kb. háromszáz mű viszonylag egységes sorozatként külön fejezetet alkot az életművön belül. Rendkívül kiérleltnek, érettnek tűnnek ezek az alkotások, pedig mindeközben kiváló kísérleti terepei is voltak a festő különféle tartalmi és technikai felvetéseinek. A fejeken Tóth Menyhért a korábbiakhoz képest expresszív módon használta a színeket, egyre bátrabban és felszabadultabban élt merész színkontrasztokkal, s vált egyre vaskosabbá a faktúra (ennek legkarakteresebb példája a *Disznófejű nagyúr*). A portrék igazi – egyszerre egyedi és általános – jellemrajzok a falusi ragadványnevek és a gyermekkori csúfolódások stílusában. Groteszk felfogásúak, ironikusak, gyakran fedezhetünk fel rajtuk karikatúrisztikus vonásokat (pl. a *Kopasz*). A festő azonban mindezt képes volt átítatni a rá oly jellemző végtelen és naiv humánumával, szeretetével, a világ minden lényébe és azok egyenértékűségébe vetett hitével. Így jelenhetnek meg növényi és állati (pl. a *Hindu nő* esetében pulykaszerű) vonások az emberi fejeken, és viszont (*Pulykaportré*). E téren talán a legfontosabb elődje Mednyánszky László volt, aki 1897–1898-ban a következőket jegyezte fel magának a naplójában:

Kopasz, 1969, papír, olaj, 42×29 cm

Korongfej, 1970 körül, vászon, olaj, 80x75 cm

„Ma vettem észre, hogy az embereket állatokhoz hasonlóan kell látnom, mint Nyulit, ha részvétellel akarok lenni irányukban.” „Hogy megtaláljuk azt, ami egy fejben érdekes, azaz a lelket, előbb a különböző alaprészeket kell megkeresnünk. A külső alak alatt a megfelelő állatot.”

Tóth Menyhért a hetvenes években egy hihetetlenül tömör jelképi szintet ért el a műveiben, melyhez stílusának folyamatos egyszerűsödése is hozzájárult. Archaikus előképek, koncentrált és nagyvonalú formák, teljességre való törekvés, mágia, egyetemessé táguló jelrendszer. „Már odajutottam, hogy fehérrel, fehérrel a fehérben a lehető legkevesebb formával és minél tömörebben mindent átsugározni, még a gonoszszágot is.” Tóth Menyhért a fehér korszakában is festett fejeket (pl. *Korongfej*), amelyek közül a legsajátosabb a már említett *Filozófus* volt. Rövid ismertetésünket egy kortárs szemtanú, Bela Duranci szavaival zárjuk: „Az emberkéből szinte sugárzik az energia, de a megnyugvás is. Érzem, Menyus összhangban él a világmindenséggel, tündöklő fehér páncélban és teljes tudatában, hogy a természet örök rendjében neki is ki van jelölve a helye és szerepe.”

ifj. Gyergyádesz László

Együttműködő partner:

Kecskeméti Katona József Múzeum

VÍZVÁROSI GALÉRIA

1027 Budapest, Kapás utca 55.

Telefon: 06 1 201 6925
vizivarosigal@gmail.com
www.vizivarosigaleria.hu

Nyitva tartás:
kedd-péntek 13-18 óra
szombat: 10-14 óra

II. Kerületi Kulturális Közhasznú Nonprofit Kft.